

Verslag van het gesprek tussen de Koninklijke Bibliotheek en de verenigingen/stichtingen op het terrein van boekbanden en papiergeschiedenis

8 maart 2022 (KB, Den Haag)

Aanwezig:

Karin Cox, Stichting Handboekbinden

Henk Porck, Stichting Papiergeschiedenis Nederland

Benita Jansma, Stichting Papiergeschiedenis Zaanstreek 'De Hollander'

Elizabet Nijhoff Asser, Belgisch-Nederlands Boekbandengenootschap

Lucinda Jones, hoofd afdeling collecties KB

Jeroen Vandommele, Conservator Namiddeleeuwse en Moderne Handschriften KB

Foekje Boersma, hoofd afdeling collectiebehoud KB

Online aanwezig: Daniël Ermens, Belgisch-Nederlands Boekbandengenootschap

Opening: Lucinda opent het overleg en heet allen welkom.

1. Terugblik op de vorige bijeenkomst in december 2021

- De verenigingen zijn tevreden dat ze toen duidelijk konden maken dat er altijd goed met de KB is samengewerkt, waarbij met name is gerefereerd aan de inbreng van de conservatoren boekbanden en papier en de mogelijkheid om collectieonderdelen te bestuderen; ook zijn de verenigingen blij dat zij hun wens konden uiten om die samenwerking met de KB in toekomst te continueren;
- De ongerustheid bij de verenigingen over het verdwijnen van aandacht van de KB voor de materiaal-technische kant van de collectie is bij het gesprek in december niet weggenomen, maar er is wel meer begrip ontstaan voor de grote en brede taken waar de KB voor staat en de noodzaak om keuzes te maken;
- Het was voor de verenigingen ook goed om te horen dat de KB de keuzes die zij heeft moeten maken zelf ook als pijnlijk heeft ervaren en dat de KB toegeeft dat er wellicht beter gecommuniceerd had moeten worden met het veld over die keuzes;
- De KB geeft aan dat zij gehoopt hadden in het gesprek van december meer over de toekomstige manier van samenwerking te kunnen spreken en verrast te zijn geweest door de emotie en kritische vragen over het geplande off-site depot, maar onderkent dat dat deels met de slechte communicatie te maken kan hebben gehad;
- De KB en de verenigingen concluderen dat door met elkaar in gesprek te gaan het wederzijds begrip is toegenomen en dat van beide kanten de wens bestaat om de samenwerking voort te zetten.

2. Keuzes van de KB

Om vooruit te kunnen kijken zet Lucinda eerst nog even de keuzes en plannen die de KB heeft gemaakt op een rij:

- De conservatoren voor boekbanden en papier worden niet vervangen. De KB onderkent dat hierdoor specifieke materiaal-technische en -historische expertise uit de KB verdwijnt. Om dit op te kunnen vangen benadrukt de KB de wens om een goede wisselwerking tot stand te brengen met de expertise die bij ons (in de verenigingen) aanwezig is;
- Er vindt voor boekbanden en papier geen actieve collectievorming meer plaats. De mogelijkheid voor acquisitie blijft wel bestaan in het geval van raakvlakken met boekbanden/papier bij de andere conservatoren (handschriften, oude drukken, moderne drukken). 'Tips' vanuit de verenigingen voor bijzondere aanwinsten of aanvullingen op de referentiebibliotheken worden ook op prijs gesteld;
- De KB wil ten behoeve van het vergroten van de toegankelijkheid van de collectie het efficiënt kunnen zoeken in de digitale catalogus verbeteren en zal (na de zomer) aan zoek-instructies gaan werken. [Op de mogelijkheden om met de verenigingen samen te werken aan de verbetering van de catalogus wordt later in het gesprek dieper ingegaan];
- De KB laat er geen twijfel over bestaan dat er in de toekomst nog steeds bijeenkomsten kunnen worden gehouden in de KB, waarbij de collecties boekbanden en papier kunnen worden bestudeerd, ook al is er geen conservator voor die collecties meer. De KB geeft aan dat ze ons als publiek ook nodig heeft en zoveel mogelijk wil helpen. [Samenwerkingsmogelijkheden bij de organisatie van dit soort bijeenkomsten komen ook later nog terug in het gesprek];
- Ten aanzien van de toegang tot de fysieke collectie geeft de KB aan dat de mogelijkheid om collectiestukken aan te vragen en te bekijken, blijft bestaan: de verhuizing van de collectie naar een locatie buiten het hoofdgebouw zal geen belemmering vormen voor gebruikers. De KB realiseert zich goed dat de verhuizing een grote druk legt op de ontsluiting: alle collectieonderdelen moeten vindbaar en opvraagbaar zijn;
- Het nieuwe aanspreekpunt met de KB voor ons wordt de pas aangestelde teamleader collectiekennis Maarten Heerlien (maarten.heerlien@kb.nl); hij krijgt een coördinerende rol en kan een vraag/zaak waar wij mee komen verder voor een inhoudelijke inbreng neerleggen bij een andere medewerker in de KB-organisatie of daarbuiten.

3. Vooruitkijken naar samenwerking en het doel daarvan

De verenigingen geven aan dat de constructieve opstelling van de KB inspireert om samenwerkingsmogelijkheden verder uit te gaan werken. Er blijft wel zorg in hoeverre het gemis aan eigen specifieke expertise bij de KB deze samenwerking kan bemoeilijken, maar de KB ziet een oplossing daarvoor in (i) wisselwerking met externe deskundigheid en (ii) geleidelijke aanvulling van de kennis over boekbanden en papier bij de andere KB-conservatoren.

Het gezamenlijk doel van de samenwerking tussen de KB en de verenigingen zou voorlopig kunnen worden geformuleerd als: *“het bekend en bewust maken van een zo breed mogelijk publiek van de waarde van de materialiteit van het boek”*

De verenigingen geven aan dat de nadruk op ‘materialiteit’ niet alleen kenmerkend is voor hun eigen doelgroep maar dat de materialiteit van ons erfgoed ook een steeds groter en breder publiek aanspreekt, waarbij o.a. gewezen wordt op de populaire tv-documentaires zoals bij voorbeeld ‘het geheim van de meester’.

Hier ligt voor de KB en onze verenigingen dus een mooie taak en uitdaging

4. Samenwerkingsmogelijkheden

Vanuit de netwerkgedachte zien de gesprekspartners concrete mogelijkheden om samen te werken aan (i) verbetering van de digitale catalogus en (ii) het bereiken van doelgroepen op het gebied van de materialiteit van het boek.

4.1 Verbetering digitale catalogus

De aandachtspunten die in het gesprek hierover naar voren kwamen, zijn de volgende:

- De toegankelijkheid van de collectie kan worden vergroot door input van de verenigingen in de vorm van verrijking van metadata en opsporen van lacunes in de catalogus; de mogelijkheid wordt geopperd om dit door middel van ‘hackathons’ en/of ‘vele handen’ activiteiten uit te voeren;
- De KB realiseert zich dat door het verdwijnen van eigen expertise de materiaal-technische ontsluiting van de collectie ondersteund moet worden via samenwerking met externe deskundigen;
- De verenigingen kunnen helpen bij de zoekinstructies die de KB wil opstellen voor de catalogus; hun inbreng kan gericht zijn op het verbeteren van de gebruiksvriendelijkheid van de catalogus, met name op het terrein van de materialiteit van het boek; hier wordt nog bij benadrukt dat de catalogus niet alleen afgestemd moet zijn op deskundige ‘ingewijden’, maar juist ook op een groter publiek van ‘liefhebbers’;
- De KB wijst op de moeilijkheid dat er door de jaren heen voor de beschrijvingen in de catalogus geen standaardterminologie is gebruikt. In dat verband wordt gemeld dat er (nu) wel goede thesauri zijn en deelt het Belgisch-Nederlands Boekbandengenootschap mee dat zij in samenwerking met de KB Brussel werken aan een ‘Kneep & Binding-2’ voor de industriële boekband;
- De wens om de nu nog zeer beperkte hoeveelheid afbeeldingen in de catalogus aan te vullen komt ook aan de orde; hierbij wordt aan de andere kant beseft dat ‘plaatjes’ ook niet alles zijn;

- Jeroen waarschuwt ten slotte nog dat een catalogus na alle gewenste aanpassingen nog niet voor altijd klaar is: elke catalogus verdient op gegeven moment opnieuw een 'reset'.

4.2 Bereiken van doelgroepen op het gebied van de materialiteit van het boek

Hierbij wordt enerzijds gedacht aan studiebijeenkomsten in de KB, zoals die in het verleden altijd zijn gehouden. Maar de KB geeft aan om ook te willen experimenteren met andere vormen van presenteren en publiek betrekken, het publiek is immers veranderd; naast digitale faciliteiten - de KB kijkt bij voorbeeld naar mogelijkheden om in de toekomst 'virtueel' langs de boekenkasten te kunnen lopen - is het duidelijk dat de behoefte aan echt 'touch & feel' ook groot blijft [en eigenlijk groeiende is]. Meer aandacht voor de materialiteit van het boek past ook in het voornemen van de KB om op de website meer aandacht te geven de KB-activiteiten op het gebied van collectiehoud en restauratie.

Een nog nader uit te werken idee wordt vanuit de verenigingen naar voren gebracht: het houden van een jaarlijkse 'materialiteiten-dag' in de KB. Die zou kunnen bestaan uit een combinatie van lezingen en het bekijken van collectieonderdelen rondom een bepaald thema. Zo'n jaarlijkse 'materialiteit-dag' zou per toerbeurt door een van de verenigingen in samenwerking met de KB kunnen worden georganiseerd. De verenigingen kunnen alle betrokken worden bij de pr-activiteiten en het vastleggen van de kennis die door de 'materialiteiten-dag' wordt gegenereerd. Een onderdeel van de winst van zo'n evenement kan zijn dat er delen van de collectie beter in kaart gebracht kunnen worden [er kan bewust gekozen worden voor de presentatie van materiaal dat nog niet goed beschreven is]. Verrijking van de metadata en daarmee een verbetering van de catalogus kan daardoor een spin-off zijn van zo'n materialiteiten-dag. Door naast een fysieke bijeenkomst online-streaming te gebruiken, kan een breed publiek bereikt worden.

De KB is voorstander om dat bredere publiek te willen bereiken en geeft aan de mogelijkheden in huis te hebben qua ruimte, collectie en online-streaming faciliteiten. Het initiatief voor dergelijke evenementen legt de KB wel bij de verenigingen; de KB wil vooral een faciliterende rol spelen.

5. Aandacht vragen bij het departement

De Stichting Papiergeschiedenis Nederland en mogelijk ook andere verenigingen overwegen om bij OC&W aandacht (en extra middelen) te vragen voor ondersteuning van de KB voor het behouden van voldoende aandacht voor de materialiteit van de collecties. De KB vraagt zich af wat het departement zou kunnen doen met zo'n pleidooi voor steun voor de KB. Dit hangt samen met het feit dat de KB een ZBO (zelfstandige bestuursorgaan) is en verantwoordelijk is voor haar eigen beleid. Er zijn wel twee wettelijke taken waaraan de KB moet voldoen:

- Een op basis van de WSOB (Wet Stelsel Openbare Bibliotheek-voorzieningen): de KB heeft onder deze wet een regierol gekregen binnen het netwerk van openbare bibliotheekvoorzieningen en de verantwoordelijkheid voor de landelijke digitale bibliotheek en Aangepast Lezen.
- Een op basis van de WHW (Wet op het Hoger onderwijs en Wetenschappelijk onderzoek): de KB is onder deze wet verantwoordelijk gesteld voor de nationale collectie en het ondersteunen van onderzoek.

In de discussie brengt de KB naar voren dat financiering een grotere kans van slagen heeft als het op projectbasis is en als voorstel komt vanuit de samenwerking [het maken van het overzicht van bijzondere collecties bij alle UB's in Nederland wordt als voorbeeld van een zo gefinancierd project genoemd]. De KB noemt als mogelijke subsidiepotjes het Mondriaan Fonds en het Prins Bernard Cultuurfonds en suggereert dat onderzocht moet worden of de Europese wetenschappelijke infrastructuur E-rihs (<https://e-rihs.nl/>) hier mogelijk voor zou kunnen worden aangeboord, vooral ook als het gaat over toegankelijkheid (onderdeel ARCHLAB - toegang tot archieven en bibliotheken van participerende instellingen).

6. Hoe verder

Voor het bespreken van de opzet en aanpak van bovengenoemde mogelijkheden van samenwerking zal binnenkort een afspraak worden gemaakt met ons nieuwe KB-aanspreekpunt, Maarten Heerlien.